

МАНАСТИРСКЕ И ЦРКВЕНЕ ЗБИРКЕ КЊИГА – НАЈСТАРИЈЕ БИБЛИОТЕКЕ КОД СРБА

САЖЕТАК | Многи европски народи успоставили су развојну линију својих библиотека почињући са манастирским, и, сходно томе, истичу вишевековну библиотекарску традицију. Средњовековне манастирске и црквене књижне колекције представљају и код Срба најстарије библиотеке, али ова теза није до скоро имала упоришта у објављеним радовима на тему историје српских библиотека. Последњих година ситуација се битно променила. У овом раду рекапитулира се постигнуто кроз разматрање два проблема:

- 1) феномен библиотеке у средњовековном и савременом смислу речи, и
- 2) проблем старости библиотека код Срба.

Зашто смо деценијама сматрали 19. век исходиштем савременог српског библиотекарства, зашто су манастирске колекције третиране као случајне збирке, а не као библиотеке, како смо то деценијама уназад кршили основни историјски и историографски принцип да се феномени посматрају из позиције времена у коме су настајали, а не из нашег времена, само су нека од питања на која овај рад настоји да одговори ослањајући се на релевантну објављену литературу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ | манастирске библиотеке, средњи век, Србија, рукописи, писари, преписивачи, историја библиотека

1. МАНАСТИРСКЕ БИБЛИОТЕКЕ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

У време када почиње формирање манастирских збирки средњег века, на тлу Римског царства већ је падао у заборав обичај подизања наменских зграда за библиотеке. Западно Царство је проживљавало своје последње деценије, а са другим

његовим институцијама урушавале су се (или бивале уништене) и велелепне библиотеке са симетричним пространим читаоницама за грчке и латинске књиге, колонијама и тремовима. Биле су зидане по наруџбини цареви (попут Палатинске и Улпије у Риму, или Хадријанове библиотеке у Атини), или угледних патриција (Целзијусова библиотека у Ефесу), али су приватне библиотеке имали у својим домовима, на поседима, и многи угледни грађани (Цицеронове библиотеке).¹ У Источном царству можда је још Константинова и Констанцијева библиотека, средином 4. века, могла имати наменску зграду... Константинос Стаикос, грчки архитекта који се читавог живота бави историјом и архитектуром библиотека, с правом констатује да је цело средњовековно раздобље било доба дисконтинуитета у традицији градње монументалних библиотечких здања. Он истиче да библиотеке једноставно нису биле предмет интересовања архитеката приликом градње манастира, иако то најчешће уопште није било питање финансија: неки од рукописа у манастирима били су изузетно скупоцени - купљени, набављени или израђени за више новца него што би било потребно за изградњу наменске зграде. Важно је било саградити главну цркву, монашке келије, помоћне просторије, трпезарију, док су се књиге налазиле на разним местима, најчешће тамо где су се и користиле: у ђаконикону,² у олтару, у келијама монаха или у скрипторским радионицама - тамо где су писане и преписиване. У најбољем случају, за библиотеку су опредељиване једна или две мање просторије, са дрвеним ормарима са полицама на које би се слагале књиге и манастирска архива. У немирна времена, књижни фонд је склањан у пиргове или тајне ризнице без прозора.³

Када се зна да нема ни наменских, а камоли монументалних простора за библиотеке, још су фасцинантније поставке о манастирским збиркама као најстаријим библиотекама код многих европских народа. Но, непостојање дефинисаног простора није била једина отежавајућа околност: дуготрајан процес настанка књиге, скуп поступак „производње“, тежак посао писања и преписивања чинили су да манастирске збирке буду, за наше појмове, заиста скромне по броју књига. Свега је неколико западноевропских бенедиктинских самостана у поје-

---

¹ Биљана М. Ђурашиновић, „Библиотеке и издавачка делатност у Старом Риму“, у *Библиотека кроз време: прилози ојшћој историји библиотеке до XVI века*, приредила Гордана Стокић Симончић (Панчево: Градска библиотека; Београд: Филолошки факултет, 2017), 55-74.

² У православној цркви ђаконикон је засебна просторија поред самог олтара, где се чувају свете црквене ствари (богослужбене књиге, одежде свештеника, свети сасуди и др).

³ Konstantinos Sp. Staikos, *The History of the Library in Western Civilization: From Constantine the Great to Cardinal Besarion: Imperial, Monastic, School and Private Libraries in the Byzantine World* (New Castle, DE: Oak Knoll Press, 2007), 469-487.

диним периодима имало преко 3000 књига и то се сматрало изузетно богатим фондом. Испоставило се, међутим, да су средњовековне књиге на пергаменту и хартији дуговеке, па се сачувано рукописно наслеђе средњег века процењује на око 55.000 старих рукописа на грчком језику, од чега је око 40 хиљада византијских и преко 300.000 хиљада средњовековних рукописа на латинском језику.⁴

Богослужбени минимум од 24 до 25 књига у манастирима, а 8 до 10 у парохијским црквама⁵ по себи подразумева набавку литературе, њен смештај и чување, али и више од тога – организовање ради коришћења. И управо коришћење води до потребе да се јасно истакне како књиге у манастирима нису биле само богослужбене, већ да су се уз њих налазиле и оне које су монасима служиле за обавезно заједничко и за индивидуално читање. Жарко Војновић, по први пут код нас, у контексту развоја манастирских библиотека, образлаже ову основну поделу на богослужбене и тзв. књиге за читање.⁶ Њена важност лежи и у томе што указује на функцију књиге у манастиру – богослужбену, самообразовну, просветно-педагошку, културну – која заправо кореспондира са функцијама манастирске библиотеке. Војновић, даље, с правом истиче да њихово формирање и деловање „задовољавају многа савремена начела. То су збирке које:

1. настају програмски, са унапред одређеним планом,
2. треба да испуне одређену сврху,
3. попуњавају се у светлу јасно дефинисане потребе,
4. имају своје финансирање (лично, колективно, итд.),
5. смештају се и чувају на одговарајући начин,
6. води се административна брига о њима,
7. имају своје кориснике,
8. имају и лице задужено за њих.“⁷

Наравно, све ово разумева се уз поштовање основног историографског принципа који каже да се историјске појаве тумаче, односно да би их требало тумачити у контексту времена у којем настају, а не у контексту нашег, савременог тренутка. Дакле, у контексту средњег века требало би посматрати и развој библиотека код Срба.

---

⁴ Paul Halsall, *Byzantine Manuscript Sources*, preuzeto 27. 1. 2017, <http://sourcebooks.fordham.edu/byz/byz-mss-art.asp>.

⁵ Жарко Војновић, *Српске манастирске библиотеке до краја XVIII века* (Панчево: Градска библиотека, 2019), 22.

⁶ Исто, 62.

⁷ Исто, 24.

2. НАЈСТАРИЈЕ БИБЛИОТЕКЕ КОД СРБА И ПИТАЊЕ ПРОФЕСИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

Како се десило да, поред Хиландара, Жиче, Студенице, Грачанице, Дечана, Милешеве, Манасије... ми корене српског библиотекарства тражимо у 19. веку - није сада ни тако тешко разумети. Најпре, судбина српских манастира под турском влашћу била је променљива, али у коначном исходу трагична: много су пута разарани, драгоцености разношене и у многим се више не чува ништа од онога што је у њима настало. Помени њихових библиотека су ретки или индиректни. Други разлог био је потпуна промена идеолошко политичке и економске матрице у периоду 1945-1990, којој је био изложен српски народ, а која је средњи век означила као време мрачњаштва и сведене писмености. Но, ако оставимо по страни и Турке и комунисте, долазимо до трећег разлога, који се тиче нас унутар библиотекарске струке. Долазимо до професионалног идентитета.⁸

Пре него што се њиме позабавимо, ваља напоменути да се сваки идентитет, било да је реч о личном, групном или колективном, суштински заснива на феномену памћења. И као појединци и као друштво ми смо оно што јесмо првенствено на основу онога што памтимо о себи и о својој историји. „Да би нека друштвена група имала свој колективни идентитет, потребно је да постоји заједничко тумачење догађаја и доживљеног који су током времена утицали на обликовање те заједнице.“⁹ Овај став историчара Џона Тоша, према коме заједничко памћење представља предуслов за постојање колективног идентитета, може објаснити бројне проблеме у вези са позиционирањем библиотека, али и библиотекара у савременом српском друштву.

Корени савременог српског библиотекарства налазе се у 18. веку, али смо то сазнали тек скоро. Неколико деценија уназад, изгледало је као да српске библиотеке, са изузетком националних, постоје од Другог светског рата наовамо. А онда, када смо се као друштво почели присећати својих „грађанских“ корена, појавила се накарадна поставка по којој су читалишта и јавне библиотеке - исто, те су се, преко ноћи, појавиле у Србији и јавне библиотеке старе по 170 година... Но, то није једини пример који показује да баратамо полуистинама и да немамо истражену, пречишћену од заблуда разних врста и дилетантизма, синтетизова-

---

⁸ Гордана Стокић Симончић и Жељко Вучковић, *Библиотеке и идентитет: Проломена за историју савремене српске библиотекарства* (Панчево: Градска библиотека; Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета, 2012).

⁹ Џон Тош, *У трагању за историјом: Циљеви, методи и нови правци у проучавању савремене историје* (Београд: Clío, 2008), 23.

ну историју, на основу које би се могао неговати осећај припадности и професионалног поноса: данас не знамо, на пример, ко је први српски библиотекар и на основу којих критеријума бисмо га првим библиотекаром могли означити; готово један век дуго покушаји да се делатност библиотекара етаблира као професија почињу делатношћу Друштва југословенских библиотекара, чија је Секција Београд била претеча Библиотекарског друштва Србије, према чему се БДС и данас односи игнорантски; немамо јасну представу о укупним дометима српског библиотекарства после Другог светског рата; не трудимо се да оповргнемо страшне оптужбе које нас терете да смо народ који се, у последњој деценији 20. века, вандалски односио према туђој књизи и библиотекама. Када се томе додају амбивалентан однос струке према професионалном образовању и политички притисци приликом запошљавања у библиотекама – јасно је да смо још далеко од уочљивог и препознатљивог идентитета библиотекарске професије.

Но, вратимо се манастирским библиотекама средњег века. Нема сумње да ће наша слика о српским библиотекама средњег века остати заувек фрагментарна. Безбројни текстови написани су до сада о српској култури средњег века, али се о библиотекама тога доба писало најчешће успут и другим поводима: приликом разматрања архитектонских решења средњовековних грађевина, уз анализе појединих текстова, типова слова, илуминација, при сагледавању стваралаштва знаменитих аутора или истраживача. Томе је ишла наруку и чињеница да је материјалних остатака средњовековне културе сразмерно много у односу на грађу која би ширила наша сазнања о приватном животу, образовању и школству, на пример, те да је на основу првих, а то је и природно, морала најпре бити састављена политичка, црквена и привредна историја. С друге стране је временска удаљеност и мноштво крупних историјских догађаја који су нам као једину константу доносили дисконтинуитете. Срећнију судбину од осталих имала је библиотека манастира Хиландара, најстарија и најбогатија наша средњовековна библиотека. Не само да манастир има континуитет преко осам векова, него је мудри Сава Хиландарац, крајем 19. века, устројио њен фонд, сачинио и штампао каталог књига, а седамдесетих година 20. века Димитрије Богдановић поново је, и изванредно компетентно, проговорио о Библиотеци. Некако у исто време, изграђена је нова, наменска зграда за Библиотеку, а Народна библиотека Србије из Београда, преузела је на себе старање о стручном раду у њој, што је требало да води ка њеном осавремењавању.¹⁰

---

¹⁰ Гордана Стокић Симончић, *Књига и библиотеке код Срба у средњем веку* (Панчево: Градска библиотека, 2008), 8.

Тек је књига колеге Жарка Војновића *Српске манастирске библиотеке до краја 18. века*, објављена прошле године у издању Градске библиотеке Панчево, у целини посвећену манастирским библиотекама. Она представља и прву домаћу књигу која тој теми приступа из угла историје библиотека и теорије библиотекарства. Постављајући тезу о протобиблиотекарству на тлу Карловачке митрополије, Војновић је за неколико деценија унапред померио границе нашег досадашњег разумевања основа на којима почива модерно српско библиотекарство. Осим тога, ова монографија је коначно „наслонила“ српске библиотеке на њихове манастирске корене, што су много раније од Срба урадили и Руси и Енглези и Немци и Французи – истичући националну самосвојност и вишевековну библиотекарску традицију. Имајући у виду невероватну несразмеру између обима истраживања која се баве историјом српске књиге (од стране историчара, историчара књижевности и уметности, палеографа, лингвиста, библиографа, културолога...) и оних који се баве историјом библиотека, ова монографија би требало стално да подсећа и на то да су оба феномена по својој суштини једнако идентитетска – и једнако суштинска с аспекта личног, професионалног и националног идентитета.

3. О НАСТАНКУ РАЗЛИЧИТИХ ТИПОВА БИБЛИОТЕКА КОД СРБА

Најуопштеније говорећи о развоју различитих типова библиотека код Срба, 18. век протекао је у знаку формирања митрополијских библиотека (које су постале исходиште Патријаршијске библиотеке у Београду),¹¹ једног броја манастирских, парохијских и црквених библиотека, школских и неколико приватних колекција (Стефан Стратимировић, Доситеј Обрадовић, Јован Рајић, Захарије Орфелин, Сава Текелија...) – све на тлу Хабзбуршке монархије. О томе је прилично детаљно, али и непрегледно, писао Чедомир Денић у својој студији *Српске библиотеке у Хабзбуршкој монархији током 18. века*.¹²

Међу Србима са ове стране Саве и Дунава, међутим, библиотеке почињу да се формирају у првој половини 19. века. Поред заметка националне библиоте-

---

¹¹ Детаљније о томе: Н. Идризовић, „Патријаршијска библиотека Српске православне цркве: 1706–2006“ (докторска дис., Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 2016). Дисертација је одбрањена пред комисијом у саставу проф. др Гордана Стокић Симончић (ментор), проф. др Војислав Јелић и проф. др Владимир Вукашиновић.

¹² Чедомир Денић, *Српске библиотеке у Хабзбуршкој монархији током 18. века* (Београд: САНУ, 2010).

ке, у Србији се до половине 19. века јављају и други типови библиотека. Крајем тридесетих година је, услед настојања да се школство у земљи развија систематски, и чак пре доношења првог *Закона о јавној и обавезној настави* (1844), формирано неколико школских библиотека, попут Библиотеке Богословије у Београду (1836), Библиотеке крагујевачког Лицеја (1838), библиотеке Војне академије у Пожаревцу (1838) и Артиљеријске школе у Београду (1850). Иако је модерна универзитетска библиотека у Београду почела са радом тек 1926. године, њен прапочетак налази се у библиотеци Лицеја и библиотеци Велике школе, основаној 1844. у Београду. Године 1842. постављени су темељи развоју прве научне библиотеке у Србији, Библиотеке Друштва српске словесности, а документовано се може говорити и о две специјалне библиотеке: позоришној библиотеци Театра на Ђумруку и музичкој библиотеци Јосифа Шлезингера, која је те године прешла из приватних у државне руке. Постепено су се уобличавали поједини типови библиотека, чему је сигурну основу поставио тек *Закон о Народној библиотеци* из 1901.

Од 1866. године у Србији се оснивају и јавне библиотеке. Ова година је преткретница јер се тада оснива прва у пуном смислу јавна (народна) библиотека код Срба – она у Крагујевцу.¹³ Слободно се може рећи да је тек 20. век у Србији доба пуног развоја јавних библиотека, оних које оснивају и финасирају локалне самоуправе, које систематски сакупљају, чувају и дају на коришћење разноврсну грађу (књиге, новине, часописе, плоче, цедеове...) из разних области и доступне су свим грађанима, бесплатно или уз минималну накнаду (чланарину).

Поред јавних библиотека у Крагујевцу и Нишу, 1909. истиче се државна иницијатива на основу које је отворено шест нових јавних библиотека (Пирот, Неготин, Зајечар, Алексинац, Лозница, Јагодина), основаних указима краља Петра I Карађорђевића, 14. јануара и 27. априла 1909. године. Између два светска рата, Народна библиотека у Нишу и Народна библиотека у Крагујевцу су наставиле да постоје, радиле су према *Закону о Народној библиотеци* из 1901. године. У Војводини, библиотеке у Вршцу, Сомбору и Суботици су до Уједињења радиле по законима Аустроугарске монархије, а у периоду између два светска рата биле су под управом општинских власти, које су издвајања у оквиру буџета, до доношења *Закона о оштинсима* и *Закона о градским оштинсима*, регулисале уредбом. Поред ових установа, у периоду између два светска рата основане су јавне библиотеке у Панчеву и Београду, које су такође биле под управом општинских

¹³ Мила Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу 1866-2004*. (Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета; Народна библиотека „Вук Караџић“; Београд: Октоих, 2005).

власти. Ова два периода истражиле су и о њима синтетизовано писале писале др Бранка Драгосавац *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године*¹⁴ и др Биљана Ђурашиновић *Јавне библиотеке у Србији 1919-1941: практични и теоријски домети*.¹⁵ Прву од именованих књига објавила је Градска библиотека Панчево, а другу се иста библиотека спрема да објави.

У овај преглед намерно нису укључена читалишта, њих преко 95 до краја 19. века, јер се жели истаћи принцип оснивача – јавне управе, локалне самоуправе и јавног финансирања (што чини основну разлику у односу на јавне библиотеке) и принцип опште доступности, односно демократичности коришћења (што је додатни критеријум за разликовање читалишта и јавних библиотека). Намерно нису укључене ни читаонице и народне књижнице и читаонице, њих укупно 1218, које су радиле између два рата, али су финансиране из приватних извора. Такође намерно, изостављен је период после Другог светског рата јер он није детаљно истражен.

* * *

Како, дакле, могу да сарађују најстарије (библиотеке манастирске, црквене) и много млађе, а најдемократскије (јавне) библиотеке питање је на које би скуп *Сарадња јавних библиотека са библиотекама традиционалних цркава и верских заједница у Републици Србији* требало да понуди одговор. Но, из програма скупа види се да је тема била инспиративна и библиотекарима из других типова библиотека и бројним посленицима на књизи и писаној речи уопште. Добро је што је тако и што типологија библиотека све више постаје „техничке“ природе и важна само библиотекарима, док се у првом плану налазе међубиблиотечка и међуинституционална сарадња у циљу очувања и ширења културних садржаја.

---

¹⁴ Бранка Драгосавац, *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године* (Панчево: Градска библиотека; Ниш: Народна библиотека „Стеван Сремац“; Неготин: Народна библиотека „Доситеј Новаковић“, 2016).

¹⁵ Биљана Ђурашиновић одбранила је докторску дисертацију на тему *Јавне библиотеке у Србији 1919-1941: практични и теоријски домети*, 7. 9. 2018. године, на Филолошком факултету Универзитета у Београду, пред комисијом у саставу проф. др Гордана Стокић Симончић (ментор), проф. др Жељко Вучковић и проф. др Бојан Ђорђевић. – Б. Ђурашиновић, „Јавне библиотеке у Србији 1919-1941: практични и теоријски домети“ (докторска дис., Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 2018).

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Војновић, Жарко. *Српске манастирске библиотеке до краја XVIII века*. Панчево: Градска библиотека, 2019.

Денић, Чедомир. *Српске библиотеке у Хабзбуршкој монархији током 18. века*. Београд: САНУ, 2010.

Драгосавац, Бранка. *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године*. Панчево: Градска библиотека; Ниш: Народна библиотека „Стеван Сремац“; Неготин: Народна библиотека „Доситеј Новаковић“, 2016.

Ђурашиновић, Биљана М. „Библиотеке и издавачка делатност у Старом Риму“. У *Библиотека кроз време: прилози општој историји библиотека до XVI века*, приредила Гордана Стокић Симончић, 55-74. Панчево: Градска библиотека; Београд: Филолошки факултет, 2017.

Ђурашиновић, Б. „Јавне библиотеке у Србији 1919-1941: практични и теоријски домети“. Докторска дис., Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 2018.

Идризовић, Н. „Патријаршијска библиотека Српске православне цркве: 1706-2006“. Докторска дис., Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 2016.

Staikos, Konstantinos Sp. *The History of the Library in Western Civilization: From Constantine the Great to Cardinal Besarion: Imperial, Monastic, School and Private Libraries in the Byzantine World*. New Castle, DE: Oak Knoll Press, 2007.

Стефановић, Мила. *Народна библиотека у Крагујевцу 1866-2004*. Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета; Народна библиотека „Вук Караџић“; Београд: Октоих, 2005.

Стокић Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. *Библиотеке и генезисе: Пролегомена за историју савремене српске библиотекарства*. Панчево: Градска библиотека; Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета, 2012.

Стокић Симончић, Гордана. *Књига и библиотеке код Срба у средњем веку*. Панчево: Градска библиотека, 2008.

Тош, Џон. *Устрајању за историјом: Циљеви, методи и нови правци у проучавању савремене историје*. Београд: Слио, 2008.

Halsall, Paul. Byzantine Manuscript Sources. Preuzeto 27. 1. 2017. <http://sourcebooks.fordham.edu/byz/byz-mss-art.asp>.

PROF. GORDANA STOKIĆ SIMONČIĆ, PHD
Belgrade University
Faculty of Philology
Department for Library and Information Science
gordana.stokic.simoncic@gmail.com

MONASTERIAL AND CHURCH BOOK COLLECTIONS
– THE OLDEST LIBRARIES IN THE SERBIAN SPEAKING WORLD

SUMMARY | Many European nations saw the development of their libraries begin with monasteries, and they thus emphasize their decades-long book keeping tradition. Medieval monastery and church book collections are the oldest libraries of Serbian people too, but this hypothesis was not grounded in the papers published on the topic of the history of Serbian libraries, until recently. Over the last couple of years, the situation significantly changed. This work recaps what has been achieved so far, through considering two problems:

- 1) The phenomenon of a library in the Medieval and contemporary sense of the word, and
- 2) The problem of the age of Serbian libraries

Why have we considered 19th century a starting point of contemporary Serbian librarianship for decades? Why have the monastery collections been treated as chance collections, and not libraries? How have we been breaking the basic principle of history and historiography - to perceive the phenomena from the position in time in which they emerged, and not from modern time - for decades? These are just some of the questions that this paper tries to answer, relying on the relevant published literature.

KEY WORDS | monastery libraries, Middle Ages, Serbia, manuscripts, scribes, transcriber, the history of libraries

ПРОФ. ДР ГОРДАНА СТОКИЧ СИМОНЧИЧ
Белградский университет
Филологический факультет
Кафедра библиотековедения и информатики
gordana.stokic.simoncic@gmail.com

МОНАСТЫРСКИЕ И ЦЕРКОВНЫЕ КОЛЛЕКЦИИ КНИГ – САМЫЕ СТАРЫЕ БИБЛИОТЕКИ СЕРБОВ

АННОТАЦИЯ | Многие европейские народы установили линию развития своих библиотек начиная с монастырских и, соответственно, подчеркивают многовековую библиотечную традицию. Средневековые монастырские и церковные книжные собрания и у сербов также представляют собой старейшие библиотеки, но до недавнего времени этот тезис не находил подтверждения в опубликованных статьях по истории сербских библиотек. В последние годы ситуация существенно изменилась. В данной статье резюмируется то, что было достигнуто до сих пор, с учетом двух проблем:

1. феномена библиотеки в средневековом и современном понимании этого слова, и
2. проблемы времени создания библиотек у сербов.

Почему мы на протяжении многих десятилетий считали XIX век отправной точкой современного сербского библиотечного дела, почему монастырские коллекции рассматривались как случайные собрания, а не как библиотеки, каким образом мы в прошлом на протяжении многих десятилетий нарушали основной исторический и историографический принципы, рассматривая явления с позиции времени их появления, а не с позиции нашего времени – это лишь некоторые из вопросов, на которые данная статья пытается ответить, опираясь на соответствующую опубликованную литературу.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА | монастырские библиотеки, средневековье, Сербия, рукописи, писцы, переписчики, история библиотеки

